

CESSIÓ EN COMANDA DEL CASTELL DE CUBELLES EL 1511

M. Lluïsa Orriols Vidal i Xavier Sorní Esteva

Resum:

S'estudien els detalls de la cessió en comanda del castell de Cubelles que el 1511 feu Violant Boscà d'Almogàver, la propietària, a Guillem de Rideufox per un termini de tres anys. El document de base, per incloure l'inventari del castell, permet saber quines eren les estances que en aquells moments constituïen l'edifici.

Mots clau:

Castell de Cubelles, Violant Boscà d'Almogàver, Guillem Riudefox, cessió en comanda, inventari, segle XVI,

---

INTRODUCCIÓ I PROPÒSIT

L'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de la Geltrú, com el de moltes altres parròquies de fundació antiga, conserva tres tipus fonamentals de documentació, la pròpiament eclesiàstica, el nucli de la qual són els llibres parroquials (Baptismes, Matrimonis i Defuncions), la de govern o administració pròpia, de gran interès per la història de la mateixa institució, i la notarial, generada al llarg del temps quan els rectors tenien entre les seves funcions la de notari.

Als nostres dies ha arribat només una part dels registres de la notaria de Santa Maria de la Geltrú. Tot i així, la documentació conservada és molt important per volum i antiguitat (a partir de finals del segle XIV), força acceptable en quant a estat de conservació i de valor inestimable com a font documental històrica local d'interès civil (testaments, capítols matrimonials, compra-vendes, èpoques, deutoris, actes de reunions municipals, etc.).

A la notaria de Santa Maria de la Geltrú hi acudien sobretot geltrunencs, però també molts vilanovins i bastants cubellencs; més esporàdicament, gent d'altres indrets, bé per ser de pas a la Geltrú, bé per tenir interessos en aquestes contrades o també perquè en el seu lloc d'origen no hi havia en aquells moments un notari disponible. Es tracta doncs d'un fons genuïnament geltrunenc, però on no es fa estrany de trobar-hi documents relacionats amb vilanovins i cubellencs.

Del 26 d'agost de 1511 és un dels documents més interessants dels trobats fins ara en relació amb Cubelles en els Manuals Notarials d'aquest Arxiu. Es

---

Text adaptat i reformat del treball mereixedor de l'Accèssit al Premi «Vila de Cubelles 1993» (V edició, Ajuntament de Cubelles) presentat amb el títol «El castell de Cubelles, l'any 1511».

tracta dels capítols fets i concordats entre **Violant Boscà d'Almogàver** i **Guillem Riudefox** per a la cessió en comanda durant tres anys del castell de Cubelles amb tot els bens mobles i terres¹. És especialment interessant per incloure l'inventari de tot el que hi havia en aquells moments a l'edifici del castell estança per estança.

El propòsit d'aquest estudi és precisament donar a conèixer aquest document, tant per l'interès de la cessió en sí, com pel fet de permetre saber les dependències que el 1511 constituïen l'edifici del castell, un castell que ja es troba documentat l'any 1042².

LA PROPIETAT DEL CASTELL

D'acord amb el document de cessió, el 1511 el castell de Cubelles pertanyia a **Violant Boscà d'Almogàver**³, la qual cosa és força coherent amb la següent afirmació d'Avinyó Andreu continguda en la seva «Història de Cubelles»:

«Dins la dècada 1520 a 1530 era senyor del Castell de Cubelles mossèn Bosqua (Boscà); en Pere Bruguera, majordom del Castell de Cubelles; i Joan Solà, mosso de mossèn Bosquà, segons una escriptura del 21 d'octubre de 1527.

*A d'altres escriptures es troba el nom de mossèn Bosquà com a senyor del Castell de Cubelles...»*⁴

Aquest Boscà, que Avinyó Andreu trobà documentat com a senyor del Castell de Cubelles, devia ser l'hereu de Violant Boscà d'Almogàver, la qual cosa planteja la qüestió del parentiu.

Avinyó Andreu, en aquest passatge relatiu al castell de Cubelles, no anotà el nom complet de «mossèn Bosqua»⁵, però molt possiblement era **Joan Boscà d'Almogàver**. Ho fa pensar un document transcrit i publicat íntegrament pel propi Avinyó Andreu relatiu a la veïna quadra de Gallifa. Segons aquesta escriptura, datada el 14 de novembre de 1564, Marianna d'Aragó i Boscà, amb llicència de la seva mare, Anna Dies de Guevara i de Rebolledo, vengué a Juan Bardaxi, habitant de Saragossa i senyor «del lugar de salanova» (Regne d'Aragó), tota la propietat i la jurisdicció de Gallifa (terme de Cubelles). Marianna consta en aquest document com filla i hereva universal de Joan Boscà d'Almogàver, habitant de Barcelona ja difunt, i diu tenir i posseir Gallifa per herència del seu pare⁶.

El Boscà que segons Avinyó Andreu era propietari del castell de Cubelles en la dècada 1520 a 1530 devia ser el mateix Joan Boscà i Almogàver senyor de Gallifa.

El més interessant de tot és que aquest Joan Boscà i Almogàver, a tenor de les dates i de les relacions familiars que consten en aquest document de venda de Gallifa, era indubtablement, el gran poeta considerat, junt amb Garcilaso de

la Vega, l'introductor de la mètrica italiana en la poesia castellana⁷; el famós Juan Boscán, que és com consta normalment en els tractats de literatura castellana⁸.

Pel que fa al parentiu entre Violant Boscà d'Almogàver, la propietària del castell de Cubelles el 1511, i el poeta Joan Boscà i Almogàver (Barcelona entre 1487 i 1492 -1542), propietari en la dècada 1520 a 1530, tot fa pensar que eren mare i fill (en aquella època la dona casada adoptava com a primer cognom el del marit, del pare del poeta en aquest cas; ella era una Almogàver casada amb un Boscà).

El document de cessió no indica com arribà a Violant la propietat del castell de Cubelles, però amb seguretat fou per herència de la branca Boscà, no per l'Almogàver⁹. Se sap per haver-se trobat una anotació en els registres de Cort del Batlle¹⁰ que evidencia que uns vint-i-cinc anys abans un Boscà ja era propietari del castell de Cubelles. D'acord amb aquesta anotació, datada el dimarts 26 de setembre de 1486, el Missatge de manament del Batlle, a instància d'Esteve Ferrer, feu empara en el blat que Pere Llaó (Pera Laho, a l'original) tenia de mossèn Boscà en una sitja pròpia per raó de dues quarteres d'ordi que Esteve Ferrer, com a majordom de mossèn Boscà, havia «*compradas a provisio e obs del castell e las quals ara en nom propi ha paguadas*»¹¹.

També referents a aquest mossèn Boscà són dues anotacions més de Cort de Batlle de la mateixa època que convé ressenyar encara no facin esment del castell. Segons la primera, del divendres 15 de juliol de 1485, el Missatge de manament del Batlle, a instància de Nicolau Tallada, feu empara a n'en Guillem Maner en tots els blats i rendes que tenia de Mossèn Boscà, de Cubelles. Nicolau Tallada volia cobrar un deute per feines fetes a en Boscà¹². L'altra document, del dilluns 25 de setembre de 1486, diu textualment com segueix:

*«Lo dit missatja de manament del honorable balla dix haber fete empara en unas botes qui son de mossen Boscha e son a la marina a instancia den Joan Font eper dis a ell deguts. Intimade al majordom del dit mossen Boscha»*¹³.

Cap d'aquestes tres anotacions de Cort del Batlle ofereix el nom de fonts d'aquest Boscà. Per la data no podia ser en Joan Francesc Boscà (?-1480), el cronista, poeta, Racional de la Diputació del General i partidari de Joan II¹⁴, sinó un fill seu, el casat amb Violant d'Almogàver i pare del poeta Joan Boscà i Almogàver.

Per altra banda, totes tres anotacions, fent esment de rendes, blats i botes pertenyents a en Boscà, i també d'ordi comprat per a provisió del castell, semblen donar a entendre que Boscà tenia també terres a Cubelles i que les feia treballar. En aquest sentit és especialment interessant la notícia d'unes botes a la marina, ja que fa pensar, no solament que en Boscà tenia vinyes a Cubelles, sinó també que comerciava amb vi per mar.

LA CESSIÓ EN COMANDA

Violant Boscà d'Almogàver també voldria, naturalment, rendabilitzar les terres que tenia a Cubelles, però en lloc d'optar per una explotació directa, el 1511, i per un període de tres anys, adoptà el sistema de cessió en comanda. Potser ja ho havia fet amb anterioritat i potser ho continuà fent després. Per ara no s'ha localitzat cap document que ho acrediti o ho desmenteixi.

Fou amb en Guillem Riudefox amb qui pactà la cessió. El document no diu d'on era, però gràcies a dos documents de data posterior, del 1512, íntimament relacionats amb aquest i també entre sí, localitzats en el mateix arxiu, se sap que era pagès de la parròquia de Sant Cristòfol de Cunit. Tal com es veurà més endavant, aquests documents corresponen a l'acceptació d'un deute de Riudefox a Violant a causa de la cessió¹⁵, i a la concòrdia entre totes dues parts que justificarà aquest deute¹⁶.

Els capítols de cessió es troben exposats en tretze punts, essent al final, després de l'anotació dels testimonis, Marc Climent i Jaume Esteva, tots dos pagesos de la Parròquia de Sant Antoni de Vilanova de Cubelles, quan, a mode d'apèndix, consta l'inventari dels bens mobles del castell (veg. Apèndix documental).

El primer capítol és el de la cessió pròpiament dita. Fou pactada per un termini de tres anys, comptadors, no pas a partir del dia de l'escriptura, el 26 d'agost de 1511, sinó d'una mica abans, del 15 d'agost, data molt significativa per correspondre a la festivitat de la Mare de Déu¹⁷. Na Violant deixava el seu Castell de Cubelles, amb totes les pertinences i terres, camps i vinyes, ermes i cultivades, a la vegada que en Riudefox es comprometia a tenir-les, cultivar-les i governar-les bé i degudament a ús i costum de bon conreador i segons pràctica de la terra. El castell de Cubelles, doncs, l'any 1511 es regia més com un mas que no pas com una fortalesa.

Els dotze capítols restants, molt més específics, són els que estipulen els detalls de la cessió. De fet, atenent a allò que regulen, poden agrupar-se en quatre aspectes o conceptes, el bestiar, les collites, les terres i el castell, essent aquest, encara que no estrictament, l'ordre en que es troben escripturats.

Del bestiar

Cinc del capítols fan referència al bestiar que cedia o aportava na Violant i a com les parts se les compondrien al respecte passat el temps.

En conjunt, na Violant deixava:

- Un parell de bous vermells i un altre parell de morens, estimats en 18 i 11 lliures, respectivament.
- Un bou vermell estimat en 5 lliures i 10 sous.
- Un nombre de cabres no especificat¹⁸.
- Tres vaques

- Dues vedelles
- Un vedell

A més, na Violant es comprometia a comprar cada any dos porcs per a ser criats en el castell («*que visquen en casa*»).

El tractes eren els següents:

- Dels bous, s'acordà que si milloraven, pitjoraven o morien, tant en el guany com en la pèrdua anirien a mitges (cal tenir present que els bous servien per llaurar).
- Les cabres, al cap dels tres anys, serien repartides a mitges, tant per tant.
- De les tres vaques no es miraria ni el guany ni la pèrdua.
- De les dues vedelles i el vedell, a na Violant, al final, n'hi correspondrien dues parts i a en Riudefox una.
- Del parell de porcs que cada any tenia de comprar na Violant, un cop feta la matança, l'un seria per ella i l'altre per ell.

De les collites

Dos foren només els capítols anotats per avenir-se respecte als fruits de la terra.

En el moment de sembrar, na Violant aportaria o pagaria la meitat de la llavor, repartint-se finalment les collites a mitges, no sense abans haver satisfet el delme i la primícia. El document no indica a qui tenien de contribuir amb el delme i la primícia, però tot fa pensar, atenent al costum, que el beneficiat seria el Rector de Santa Maria de Cubelles. Tampoc indica quin cereal era el sembrat; potser ja es donava per entès que blat o ordi.

Respecte a la fruita, s'acordà anar a voluntat d'en Riudefox, llevat dels raïms de penjar i de les panses, que haurien també d'anar a mitges.

En lloc es fa esment del vi, la qual cosa sorprèn bastant, sobretot tenint en compte que algunes de les terres eren vinyes, tal com indica el primer capítol, i també que el celler, segons l'inventari del castell, estava molt ben proveït de botes. Ben segur, però, que quan s'estipulà que les collites anirien a mitges, es donà per entès que també el vi.

De les terres

Fa la impressió, a tenor del tres capítols dedicats a les terres que en cessió rebia en Riudefox de na Violant, que aquestes estaven en aquells moments bastant deixades i poc aprofitades. En el tercer consta fins i tot el reconeixement explícit de que estaven una mica mal cultivades, essent aquest el motiu pel qual, com a compensació del primer any, s'acordà una esmena de na Violant a Riudefox d'un ducat i quatre quarteres de mestall.

Es pactà també sobre els guarets, convenint que passats els tres anys fossin estimats per en Pere Olivella, en Scarrer (Squarer, en el document) i en Alemany, a fi de determinar si valien més o menys, atenent que tots eren de dues relles, llevat de tres jornals que només ho eren d'una.

Aquest mateix tres individus serien, segons s'acordà en altre capítol, els que haurien de determinar, en cas que al cap del temps hi haguessin més terres netes que no abans, la diferència de valor. El document, en aquest punt, indica quines eren les peces de terra, però, dissortadament, de forma molt poc precisa a ulls d'ara:

- totes les que na Violant tenia per compra
- les terres i oliveres d'en Rossell,
- el camp d'en Rossell,
- el camp d'en Nadal i l'hort, i
- tot el Bassó i el Bassonet.

De la situació d'aquestes terres i de la llur extensió ben poc se'n pot dir.

Se sap que el Bassó era una partida de terra situada al Pla de Sant Pere, entre el que ara seria la via del ferrocarril i el mar¹⁹.

També, gràcies a un altre document localitzat a l'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de la Geltrú, se sap que una altra peça de terra de «Violant boscana» (sic.) estava situada vora el mar, potser entre el mar i una pineda, llandant per ponent amb una gran peça de Jaume Esteva (segurament, un dels testimonis de la cessió) i tenint molt a prop, si no a tocar, l'honor de Mateu Climent (potser parent de l'altre testimoni de la cessió)²⁰.

Del castell

Són només dos el capítols referents a l'edifici del castell. Segons el primer, na Violant, malgrat la cessió, no renunciava a anar al castell quan volgués, ja que acordaren que sempre que hi anés a estar-s'hi disposaria de «*la istancia de dalt*», restant els Riudefox a baix.

Aquest capítol té un doble interès, ja que, per una banda, dóna a entendre que l'edifici tenia planta baixa i un pis, i, per altra, que no devia ser estrany que na Violant passés temporades a Cubelles, potser de vegades amb la família. En aquest sentit convé advertir que tant en el document de cessió com en els dos de l'any següent ja esmentats anteriorment no hi consta procurador, la qual cosa fa pensar que ella, en persona, va comparèixer davant el notari de Santa Maria de la Geltrú, que en aquells moments ho era, en nom del Rector Miquel Ripoll, el prevere i vicari Bernat Llorenç²¹.

D'acord amb el segon capítol (darrer del document), en Riudefox prenia en pura comanda les eines i tot el contingut en l'inventari del castell, proment guardar-les com si fossin seves i restituir-les al cap del temps tal com les rebia. Aquest inventari es troba seguidament.

L'INVENTARI DEL CASTELL

L'inventari es realitzà, com era normal, dependència per dependència, essent, en total, onze les consignades. Les següents mantenint l'ordre:

- l'entrada,
- el pastador,
- el celler,
- la cuina,
- el menjador,
- la cambra,
- la torre,
- la sala,
- la capella,
- la cambra gran i
- el recambró.

Habitualment, els inventaris s'efectuaven resseguint les diverses peces de l'edifici amb cert ordre. Això permet moltes vegades, observant aquest tipus de document, fer-se una mica cabal de com era un habitatge. L'inventari del castell de Cubelles no té perquè ser, ni sembla que sigui, una excepció. Dependències que per lògica tenien de ser contigües es troben consignades una darrera l'altra. Així, per exemple, després de la cuina consta el menjador, i després de la cambra gran el recambró. No cal dir que és molt significatiu que l'inventari comenci precisament per l'entrada.

L'entrada

Segurament, un cop traspassada la muralla, calia recórrer un camí dins l'espai del clos per accedir a l'entrada del castell. Només passar el llindar de la porta, el panorama general de l'entrada descobria que el castell, pel que fa a ús, havia esdevingut una autèntica pagesia. Per volum, el que més destacava era una premsa, segurament de vi, proveïda dels seus guarniments. Allí es trobaven també les eines, bastant velles per cert, que sovint necessitava el pagès per les feines pròpies del camp. Per llaurar, quatre relles, tres en bon estat i una de vella, i dos parells de tenalles. Per cavar, quatre cànecs cominals, una aixada gran i ampla i una altra d'estreta; també dos fesos, un de mitjà i un de més xic, que eren aixades, però amb el ferro amb punta o boca estreta per una banda i amb escarpell o tallant per l'altra. No hi mancava tampoc una destal mitjana, ni altres eines tallants, com dues podadores i un dall; tot vell.

Hi havia també, per carregar les bèsties, unes esconelles, enginy de transport consistent en un bastiment de barres conuinades amb cordes formant bossa a banda i banda del bast, molt usual, segons Coromines, a Mallorca i al

Penedès²². Un cossi amb ferro vell i un gran tascó de ferro, que ben bé podia servir per falcar botes, completaven l'arreament de l'entrada.

El pastador

Des de l'entrada es devia accedir directament al pastador. Possiblement era la primera dependència que es trobava a mà dreta o a mà esquerra. Era un element fonamental en una casa de l'època, encara que el més corrent era trobar-lo a la mateixa cuina.

No estava massa ben proveït. Només hi havia la pastera, i encara sense tapadora, i dos recipients, una bota i una mitja bota, destinats a guardar la farina que esperava el torn de ser pastada. Com a element estrany hi havia, segurament en un racó, una màrrega vella on potser esporàdicament hi dormia algú.

El celler

Al costat del pastador hi devia haver un accés al celler, el qual, naturalment, estava presidit pel cup major.

Atès el nombre i el volum de les botes, devia ser molt espaiós. Tres botes eren bastant grans, de divuit, d'onze i de nou quartans. Després n'hi havia quatre de quatre quartans i nou mitges botes. També dos cubells, un de gran i un de xic.

Per al transport, disposava de nou portadores, d'un parell de barrals somadals (portadores petites a propòsit per al transport del vi en carros) i de dos barralons (botes petites per tragar vi).

No hi faltaven les quarteroles per mesurar el vi (en total nou), ni l'embut, ni un gran banc de cup que potser, a manca de seients, es feia servir per seure.

La cuina

Normalment, a l'hora d'inventariar, la cuina era la peça de la casa més complexa a causa de la gran quantitat i diversitat d'utensilis, propis de l'activitat culinària, que hi solia haver. La cuina del castell, però, no donà gaire feina. Disposava d'un fogó de ferro, d'un ast petit i dels ferros per remenar el foc o sostenir l'olla, però d'estris per cuinar només hi havia una paella mitjana vella, una caldera mitjana en bon estat i una cassà. Per tot mobiliari, un banc de roure, una caixota i un bressol molt vell que potser era allí des que una mare cregué que el seu nadó dormiria més calent vora la llar de la cuina que en altres estances del castell.

Tanta migradesa, convé advertir-ho, no pot ser atribuïda a pobresa. Cal tenir en compte que no es tracta del clàssic inventari *post mortem*, sinó del d'una cessió temporal. En l'inventari es troba tot allò que na Violant no tingué inconvenient en cedir durant el termini de tres anys.

El menjador

Una taula de taulons envoltada per dos bancs per seure, era l'element central del menjador, tal com fins no fa gaire es veia en les antigues masies del país. No hi havia, però, cadires, i tampoc cap moble per desar el parament de la taula i la vaixela; només una caixa petita vella. En canvi, com element discordant atesa la naturalesa de l'estança, hi havia un llit de posts amb màrfega i matalàs de borra, tot bastant vell i atrotinat.

El més remarcable és la presència d'un pagès, estri consistent en una perxa dreta clavada en un peu de fusta i que servia per penjar el llum²³.

La cambra

Segurament era al costat del menjador on hi havia una petita habitació, anomenada la cambra a l'inventari. El poc que hi havia era tot vell: dues caixes ferrades i un llit de posts de dos bancs amb la seva màrfega i matalàs de borra.

La torre

Després dels bens de l'entrada, del pastador, del celler, de la cuina, del menjador i del recambró, el document ofereix els de la torre. Molt pocs: només una màrfega, dos bancs i tres posts. Potser eren allí per casualitat, però és ben possible que la torre, a nivell de planta baixa, hagués estat aprofitada per dormitori.

El més interessant en arribar a aquest punt de l'inventari és que la torre sembla indicar que la planta baixa ja està tota inventariada i que resta el pis superior. Fins i tot fa pensar que potser l'escala per accedir-hi era la de la pròpia de la torre. Val a dir que entrada, celler, cuina, menjador i recambró, són estances pròpies de planta baixa, en canvi, les continuades, sala, capella, cambra gran i recambró, són les típiques de la planta noble, aquelles que amb tota lògica es voldria reservar Violant Boscà per quan volgués anar al seu castell de Cubelles.

És precisament molt significativa la diferència de qualitat entre bens inventariats fins la torre i els que presumiblement estaven en el primer pis. Deixant de banda el celler, les estances de baix estaven poc i mal dotades, en canvi les de dalt, tal com es veurà, disposaven fins i tot d'objectes sumptuaris.

La sala

Aquesta és, sens dubte, la peça més moblada i luxosa. Estava presidida per una estrada amb dos majestuosos seients (trons en el document). Segurament era en el centre on es trobava una taula de dos petges amb el seu banc, i, en un racó, una taula de tisora més petita. Fins i tot hi havia tres cadires, dues de costelles i una de couro.

Com a exponent de sumptuositat, d'una paret penjava quelcom extraordinari, un quadre de fusta xinès, segurament una pintura, i també quatre pavesos o escuts que devien donar a la sala cert aire de noblesa.

Com a elements estranys, hi havia un parell d'alambins, potser més per fer bonic que no pas per a ser utilitzats, i una pala de ferro, que bé podia ser usada a l'hivern per a condicionar la llar de foc. L'únic objecte «dolent» era un drap de ras, qui sap si conservat per dur algun ornament.

La capella

Per la seva situació a l'inventari, entre la sala i la cambra gran, no sembla que la capella fos un edifici apart, sinó un petit oratori privat per a recolliment i pregària i on també s'hi podia dir missa. Disposava d'un retaule i d'un altar de fusta (dissortadament el document no és gens explícit sobre decoració i representacions religioses), d'un pal·li daurat, tres tovalles i una esquella petita o campaneta («squalleta» en el document).

La cambra gran

On sens dubte dormiria na Violant en les seves estades a Cubelles era a la cambra gran, en la qual, a més del llit hi havia un cofre, segurament per guardar-hi roba, i tres seients, dos traspontins²⁴ i un setial. Com a ornament, penjaven de la paret unes cortines de tela negra barrades de blanc.

El llit, de posts i bancs, devia ser molt alt i confortable atès que a més d'una màrrega, hi tenia tres matalassos de llana i un de palla. Com a parament, disposava de les coixineres dels dos coixins, d'un parell de llençols, dues vànoves primes, dues tovalles i d'un barragó vell com a peça de llana d'abric.

El recambró

Pel seu propi nom, el recambró, la darrera estança inventariada, devia ser un dormitori petit annex a la cambra gran. Només hi havia un llit amb matalàs de llana i màrrega, i, per denotar cert luxe, un drap a la paret.

L'AVINENÇA ARBITRADA AL CAP D'UN ANY

El fet que la cessió en comanda fos pactada per un termini de tres anys, no vol dir que fins al cap d'aquest temps no es passessin comptes. Normalment les parts s'arreglaven, sempre d'acord amb els pactes, a mesura que hi havia quelcom que liquidar o bé anualment. Tot i amb això, sovint sorgien desavinences entre les parts a l'hora d'estimar els guanys o les pèrdues, i això és el que succeí entre na Violant i en Riudefox quan, al cap de poc més d'un any, la senyora anà a Cubelles a percebre d'en Riudefox allò que li pertocava. Sobre aquesta qüestió, com ja s'ha indicat anteriorment, s'han localitzat en el mateix arxiu i en el mateix volum dos documents bastant aclaridors.

En cap d'aquets dos documents consta explícitament la data. Tots dos, anotats correlativament, van encapçalats per la indicació «*eadem die*», volent dir que la data és la mateixa que la del document anterior, però, dissortadament, del document anterior, que és el primer del volum, només en resta la part final. Tot i amb això se sap que són del 1512 perquè els documents posteriors ho són. Fins i tot es pot precisar que foren escripturats entre mitjans de setembre i el mes de novembre, puix per una banda, l'un, fixa la data 30 de novembre com a termini d'un pagament, i, l'altra deixa clar que la verema de 1512 ja estava feta²⁵.

En el primer document, Guillem Riudefox, que consta com a pagès de la parròquia de Sant Cristòfol de Cunit, confessa deure a Violant Boscà 6 lliures, 10 sous i 9 diners, i es compromet a satisfer el deute de la següent manera: 2 lliures en aquell mateix moment i la resta per Sant Andreu (aquest termini és el què dóna a entendre que la data del document és anterior al 30 de novembre).

Més interessant és el segon document, ja que, a més de justificar la quantitat del debitori anterior, permet conèixer una mica com anaren les coses durant aquell primer any. Es tracta de la concòrdia entre les dues parts arbitrada per cinc individus, tres dels quals, Simeó Esquerrer, Gabriel Alamany i i en Olivella, eren els que havien d'estimar els guarets i l'augment de terres segons el document de cessió; els altres dos, Marc Climent, que ja havia fet de testimoni de la cessió, i Gabriel Alzina, segurament van ser escollits un per cada part per a dur a terme l'arbitratge.

Algunes partides ni tan sols s'esmenten, i això sembla donar a entendre que en alguns conceptes, els no contemplats en aquesta concòrdia, les parts ja s'havien arreglat sense cap discrepància.

Del bestiar

En quant als dos parells bous, els cinc mediadors jutjaren que havien pitjorat per valor de 3 lliures, essent per tant 30 sous (la meitat) la part que en Riudefox havia de lliurar a na Violant.

El bou vermell valorat en 5 lliures i mitja havia mort, i, per tant, segons el pactat (a mig guany i mitja pèrdua), decidiren que en Riudefox estava obligat a pagar a na Violant la meitat del seu valor (3 ll. 4 s.), quantitat a la què calia afegir 14 sous, que és el que corresponia a na Violant en concepte de la venda de la pell del bou mort per a couro. En total, doncs, 3 ll. 4 s. (amb els 30 s. dels dos parells de bous, 4 lliures i 19 sous).

Pel que fa a les cabres, els àrbitres dictaminaren que totes fossin de na Violant (cal tenir present que s'havia pactat que fins al cap dels tres anys no es partiren les cabres), però que ella havia de pagar a en Riudefox el mateix que aquest havia pagat al pastor (el document no s'especifica la quantitat).

Acordaren també que pels porcs en Riudefox havia de donar a na Violant 30 sous, quantitat que segurament corresponia al preu d'un dels dos porcs aportats aquell any per na Violant un cop criat i mort (l'altre porc era per en Riudefox).

De les tres vaques, la vedella i el vedell no en fa esment el document, puix estava acordat que fins al final, al cap dels tres anys, no tindrien d'arreglar-se per aquest concepte.

De les collites

Si bé el document de cessió no contempla explícitament el vi, sí que ho fa el d'avinença, i això confirma que també es feia referència al vi quan s'anotà que les collites anirien a mitges.

Na Violant, defensant els seus interessos, pretenia que en Riudefox havia fet un mal recapte de les vinyes. Els àrbitres dictaminaren que en Riudefox havia de lliurar-li quaranta somades de vi que, a raó de 2 sous 6 diners la somada, valien 5 lliures. També, que el vi de l'any anterior fos tot de na Violant, ja que en Riudefox no hi treballà gens en aquella collita (fa referència a la de l'any 1511, i certament, en Riudefox hi podia haver fet ben poc atès que el document de cessió està datat a finals d'agost); estipularen, però, que na Violant pagués a Riudefox 30 sous per l'eixarmada i un ducat pels treballs de veremar.

Dels cereals, els raïms de penjar, les panses i demés fruites res en diu el document, la qual cosa pot interpretar-se com que en tot això ja s'havien arreglat abans.

De les terres

A judici dels àrbitres, i de ben segur també, de na Violant, en Riudefox no cultivà bé les terres, i per això determinaren que aquest havia de tornar a la senyora les quatre quarteres de mestall que d'ella rebé al principi en concepte d'esmena pel primer any per estar les terres cedides mal cultivades.

Del castell

Per res s'esmenta el castell i tampoc els seus bens mobles. De fet no hi havia cap raó per fer-ho. Els bens inventariats no tenien de ser retornats fins el termini del temps de cessió, és a dir, fins l'agost del 1514.

CONSIDERACIONS FINALS

Dissortadament, en tota la documentació de l'època de l'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de la Geltrú no s'ha trobat cap més notícia sobre aquesta cessió. Per tant res es pot dir de cert de què succeí en els dos anys restants.

Tot i amb això, és molt possible que Guillem Riudefox no arribés a veure el termini de la cessió. El fet de saber-se que era de Cunit permet identificar-lo, encara que amb certes reserves, amb un Guillem Riudefox esmentat en dos documents també de manuals notarials de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de la Geltrú. Segons el primer, datat el 17 de maig de 1513 (encara no tres anys després del capítol de cessió), Guillem Riudefox era ja difunt, i la seva vídua, Antònia, per amor filial feia donació *inter vivos* de tots els seus bens i de tots els seus drets (es reservà només 10 lliures) a un fill que es deia, per ajudar poc en el present estudi, igual que el seu pare, Guillem Riudefox²⁶. Tant podia ser, doncs, el pare com el fill qui va pactar amb na Violant la cessió del castell amb les seves possessions. Tot i amb això, el més probable és que fos el pare. L'altre document, escripturat el mateix dia, deixa entreveure que Guillem Riudefox va morir bastant jove i, per tant, el fill del mateix nom, encara que era el gran, per edat, difícilment hauria pactat amb na Violant. Guillem Riudefox morí sense testar, i això fa pensar que era d'edat poc avançada i que la mort li vingué d'imprevist, deixant a Guillem i tres fills més, en Pere, na Francina i na Joana, en aquells moments tots solters. El document és precisament la renúncia a l'herència dels tres germans petits en favor del gran a canvi de diners a percebre en el moment de casar-se²⁷.

Tampoc es pot assegurar que Violant tornés a cedir en comanda el castell i les propietats. És ben possible que sí, atesa la natural conveniència de tenir la casa habitada i de fer rendir les seves terres. Potser, però, optà per alguna altra forma d'arrendament.

Respecte al castell, tampoc s'ha trobat més documentació que permeti conèixer millor la fisonomia i arquitectura que tenia en aquella època.

Possiblement fou pels volts del 1675 quan el castell sofrí la gran transformació. Almenys, aquesta és la data que encara es llegeix damunt la porta principal de l'edifici, a l'alçada del blasó, i que sembla correspondre a les obres contractades l'11 de març de 1673 entre Carles de Lluprà de Vilanova i d'Icart, propietari llavors del castell, i els mestres d'obres Joan Baptista Homs

i Joan Vinyals, per a dur a terme l'engrandiment del castell i les seves dependències annexes segons la traça del Carmelita Descalç Fra Josep de la Concepció²⁸. L'interessant d'aquest contracte és que fa referència a obres d'engrandiment, no pas de reedificació, la qual cosa sembla donar a entendre que l'edifici no estava en aquells moments del tot derruït i que és possible, doncs, que alguns murs i fins i tot algunes de les antigues estances consignades a l'inventari formin part encara d'una ala de l'edifici actual. De fet tot fa pensar que la notable torre de planta semicircular no és més que l'enlairament d'aquella torre del 1511, existent encara l'any 1582 segons un document publicat per Joan Avinyó i Andreu referent a un establiment dins el clos del castell, llavors totalment emmurallat i segurament amb cases adossades²⁹.

D'aquestes possibilitats l'arqueologia en té la paraula, però, sens dubte, el document aportat pot també ajudar molt l'arqueologia.

NOTES

¹ Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de la Geltrú (A.P.G. per notes successives), Vol. 11 (Manual X), pàgs. 145/148.

La data del document està indicada de la següent manera: «XXVI die mensis Augusti predicti anni». L'any, doncs, 1511, no es troba explícitament anotat, sinó referit a un document anterior, el qual porta per data 1511. A més, el document es troba en un plec on, en el primer full (p. 139), s'hi llegeix: «*Manuale sive prothocolum prisiarum contractimus incapitum et prosequuntum per me Bernardum Lorens presbiterum et vicarium publicum Nec non et notarium publicum por totam parrochiam beate marie ville et castri de Guialtrude pro venerabili et discreto domino Micheli Ripoll Clerico Rome commoranti Rectore eiusdem parrochie XIII mensis Iulii Anno Anativitate domini Millessimo quingentessimo undecimo Et in hoc primo folio meum in quo in publici utor appono signum*».

² Avinyó Andreu, Joan: *Història de Cubelles*. 3a. edició. Patrocinada per l'Ajuntament de Cubelles. Cubelles, 1973. Pàgs. 11/12.

Cubelles, com a lloc dins el terme del castell d'Olèrdula, està documentat ja l'any 999.

³ Violant era propietària de l'edifici del castell, la qual cosa no vol dir que fos castlana menor del castell de Cubelles. En aquells moments, no estarà de més anotar-ho, el castlà menor era Bernardí d'Avinyó, donzell, que era també castlà del castell d'Enveja. Veg. A.P.G. Vol. 11 (Man. X), pàg. 62/63 i 99, entre d'altres.

⁴ Op. cit. (2), pàg. 60.

⁵ Possiblement no l'anotà per no trobar-lo especificat en la documentació que emprà. En Manuals Notarials de la Parròquia de Santa Maria de la Geltrú acostuma a succeir quan la identitat del personatge es prou notòria.

⁶ Op. cit. (2), pàg. 60/61.

- ⁷ De Riquer, Martí: *Història de la literatura catalana*. Quarta edició. Volum. IV. Editorial Ariel, S.A. Barcelona, 1985. Pàg. 439.
- ⁸ Avinyò Andreu, a op. cit. (2) no identificà aquest Boscà amb el poeta. Sí, en canvi, alguns autors posteriors, com Virella Bloda, A.: *De cuando el poeta Boscán residia en las proximidades de Villanueva*. Villanueva y Geltrú. II època, desembre 1957, núm. 612 (Extraordinari de Nadal).
- ⁹ En canvi, sembla que fou per la branca Almogàver que arribà a Joan Boscà i Almogàver, el poeta, el senyoriu de Gallifa. El 1533 Joan d'Almogàver era el senyor de Gallifa. Veg. Op. cit. (2), pàg. 60.
- ¹⁰ Es tracta de Cort del Batlle de Vilanova de Cubelles, Cubelles i la Geltrú. En aquella època les tres universitats estaven regides per un batlle comú.
- ¹¹ Arxiu Municipal de Vilanova i la Geltrú. Cort del Batlle, 1485-1487 (Sig. 5; n/s 2970), pàg. 73.
- ¹² Id. pàg. 6v.
- ¹³ Id. pàg. 72.
- ¹⁴ Gran Enciclopèdia Catalana. Primera Edició. Vol. 3. Barcelona, 1971. Pàg. 755.
- ¹⁵ A.P.G., Vol. 11 (Man. X), pàg. 1.
- ¹⁶ A.P.G., Vol. 11 (Man. X), pàg. 2.
- ¹⁷ Aquesta era en aquella època una data molt habitual de pagament de censos i també de fixació de terminis.
- ¹⁸ En el document no s'indica. En el lloc corresponent l'escrivà deixà espai en blanc.
- ¹⁹ Miret i Mestre, Xavier: *Els noms de lloc del terme de Cubelles*. 1er Premi Vila de Cubelles d'Investigació Local. Ajuntament de Cubelles. Cubelles, 1990. Pàg. 9.
- ²⁰ A.P.G., Vol. 11 (Man. X), pàg. 19/20. En data 18 de gener de 1513, Jaume Esteva, ciutadà de Barcelona, abans de la parròquia Santa Maria de la vila i castell de Cubelles, vengué a Pere Baco (sic.), pagès del lloc del Vendrell, tota la seva heretat de la parròquia de Cubelles. Una de les diverses peces de terra objecte de venda limitava a llevant amb na Violant Boscana, a migdia part amb el mar i part amb l'honor de Mateu Climent, a ponent amb un erm i al nord amb una pineda. Aquesta peça de terra, molt gran, d'uns vint jornals, la tenia pel benifet de Sant Jaume de la parròquia de Cubelles pagant un cens de 8 diners per Nadal; el preu de venda fou de 28 lliures en moneda barcelonina de tern.
- ²¹ Vegeu nota (1).
- ²² Coromines, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial Edicions catalanes. Vol. III. Barcelona, 1982. Pàg. 540.
- ²³ *Diccionari català-castellà-llatí-francès-italià*. Barcelona, 1839.
- Aladern, Josep: *Diccionari popular de la llengua catalana*. Barcelona, 1905.
- ²⁴ El traspontí tant podia ser una màrrega o matalàs com un seient. El fet que l'inventari anoti els dos traspontins junt amb el setial fa pensar que eren seients.
- ²⁵ Sorprendrà que aquests dos documents es trobin a les planes 1 i 2 del Vol. 11 si s'adverteix que el document de cessió, escripturat un any abans, figura a les planes 145/148 del mateix volum. Aquesta anomalia es deu sens dubte a una errada en la col·locació dels plecs que constitueixen el llibre, la qual es degué produir quan aquest, fa més de seixanta anys, es va formar i enquadernar. Primer es troben documents de l'any 1512, després del 1511 i de nou del 1512.
- ²⁶ A.P.G., Vol. 11 (Man. X), pàg. 58.
- ²⁷ A.P.G., Vol. 11 (Man. X), pàg. 58/60.
- ²⁸ P.C., V.C. i M.B.: *Castell de Cubelles i esment de Gallifa*. A *Els castells catalans*. Vol. III. Rafael Dalmau editor. Barcelona, 1967. Pàgs. 897/898.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Arxiu Parroquial de Santa Maria de la Geltrú (Vilanova i la Geltrú).
Volum 11 (Manual X), pàgs. 145-148.

Regest

La Geltrú, 26 d'agost de 1511^(*)

Capítols de cessió en comanda per un termini de tres anys del Castell de Cubelles i les seves terres, concordats entre Violant Boscant d'Almogàver, la propietària, i Guillem Riudefox.

Transcripció^(**)

XXVI die mensis Augusti predicti anni

Capítols fets y concordats entre la Magnifica Senyora Vyolant Boscant de Almugaver de una part y lo senyor en Guillem Riudefox de la part altra sobre lo Castell en la forma següent.

Primo la dita Senyora dexa al dit Riudefox lo seu Castel de Cubelles ab totes les terres campes y vinyes hermes y cultivades ab totes totes les possessions en pura comanda a temps de tres anys comptadors y principiant a XV de agost y aquelles aya a tenir cultivar e governar be e degudament a hus y costum de bon conreador y pratriga de la terra.

Item son concordades les dues parts que la dita Senyora li dexa dos perels de bous los huns vermels los altres morens stimats los huns XVIII £ los altres XI £ que si cars sert dits bous mylloraren ho pigoraren o seran morts se aya a contar tant lo guany com la perdua a mitges.

Item mes li dexa la dita Senyora un bou vermell stimat sinc liures y miga lo qual per lo semblant va a mig guany y miga perdua.

Item mes li dexa la dita Senyora ( )^{***} cabres y al cap dels tres anys hayen a partir a miges cap ab coha.

(*) Vegeu nota 1 del text.

(**) Es desfan totes les abreviatures.
S'anoten en majúscules les inicials dels noms propis.
Es regularitza l'ús de la u i la v.
Se separen els articles i les preposicions ajuntades.
Pel demás la transcripció és literal.

(***) El nombre de cabres no està indicat. En el lloc hi ha un espai en blanc.

Item mes la dita Senyora li dexa tres vaques y dues vedelles y hun vedell de aquesta manera que de les vaques no aura en guany ni en perdua y de les dues vedelles y hun vedell al cap del temps la Senyora prenga dues parts y lo Riudefox prenga una part.

Item mes son concordades les dues pars que la dita Senyora pac ho done la mitat de la labor al sembrar y del precehit pagat delma primicia se partesgua a mitges.

Item mes son concordades les dues parts pasat lo dit temps sien stimats los gorets per lo senyor en Pere Olivella y per en Squarer y per en Alamany e iudiquen si valien mes ho menys atenetsa tots gorrets aia dues relles Excepto tres jornals qui non tenen sino una.

Item mes foren concordades les dues parts que si al cap del temps hant netes mes terres qui vuy non ha sie iudicat per los demunt dits lo sment lin deu esse feta e son les terres qui vuy se cultiven totes les que la dita senyora te en comprat y en les terres y les oliveres den Rosell y lo camp den Rosell y mes lo camp den Nadal y l.ort y tot lo basso y lo bassonet.

Item mes son concordades les dues parts que per so que les terres stan vuy un pocs mal cultivades li faca smena la dita Senyora al dit Riudefox un ducat y quatre quarteres de mestall per lo primer any.

Item mes son concordades les dues parts que totes les fruytes vayan a voluntat del dit Riudefox exceptat los rayms de penyar y les pances que van a mitges.

Item mes son concordades les dues parts que quan la Senyora vindra a star en lo castell li hayan a dexar tota la istancia dalt y els stigen bax.

Item mes son concordades les dues parts que quiscun any la Senyora aya a comprar dos porchs y visquen en casa y al matar prenga la Senyora lo hu y l.altre lo Riudefox.

Item mes son concordades les dues parts que les aynes y tot lo contengut en lo inventari pren lo Riudefox en pura comanda y promet aquelles guardar com a sues y al cap del temps restituir i tornar les com ara son.

Et ambes partes iuraverunt [...] pacto et concordia prefacto in presentia [...] et in presentia infra scriptum testium ad hec specialiter assumptorum cum obligatione bonorum obligo iuro etc.

Testes Marchus Climent et Iacobus Steva agricultores Parrochie Sancti Antonii Ville Nove de Cubellis.

+

Sequitur inventarium predictum.

En la entrada

- . Primo tres relles bones i una sotill
- . mes una destrall migencera
- . mes quatre cavechs cominals
- . mes una axada gran ample
- . mes una axada streta
- . mes dos fesos un mitgencer y un xic
- . mes dues podadores sotils
- . mes dos perels de tanalles de laurar
- . mes un dall sotill
- . mes un tasquo de ferro gros
- . mes un cosi ab ferro vell
- . mes una premca gornida
- . mes unes sconelles

En lo pastador

- . Primo una pastera sens cubertor
- . mes una bota y miga bota per tenir farina
- . mes una marfega sotill

En lo saller

- . Primo lo cup mayor
- . mes una bota de XVIII Q
- . mes una bota de XI Q
- . mes una bota de VIII Q
- . mes quatre botes de quatre Q
- . mes nou miges botes
- . mes X cortarolles
- . mes un parell de barralls somadals
- . mes dos barrallons
- . mes unambut
- . mes nou portadores
- . mes un banc gran de cup
- . mes dos cubells un gran i un xic

En la cuyna

- . Primo uns ferros migancers
- . mes una paella migancera sotill
- . mes una caldera migana bona
- . mes un fogo de ferro

- . mes un ast petit
- . mes un banc de roure
- . mes una caxota y un braçoll dolent
- . mes una casa

En el menyador

- . Primo una taula ab petges y dos banchs
- . mes un pages
- . mes un lit ab pots marfaga y un matalass de borra sotill ab banchs y pots dolents
- . mes una caixa petita sotill

En la cambra

- . Primo un lit ab dos banchs y pots una marfaga y un matalass de borra tot sotill
- . mes dues caxes ferrades sotills

En la torra

- . Primo una marfega dos banchs y tres pots

En la sala

- . Primo una taula ab dos petges i un banch
- . mes un parell de alambins
- . mes una pala de ferro
- . mes quatre pavesos y una taula xina penyada a la paret
- . mes una taula ab tisores
- . mes una strada de dos trons
- . mes un drap de ras dolent
- . mes dues cadires de costelles
- . mes una cadira de cuyro

En la capella

- . Primo un retaula y altar de fust
- . mes un pali daurat y tres tovalles
- . mes una squalleta

En la cambra grand

- . Primo un lit e pots y banchs ab màrfega y tres matalassos de llana y hun de palla
- . mes dos traspontins y un satiall
- . mes un barrago sotill

- . mes un cofre
- . mes dues vanoves primes
- . mes un parel de lancols y una tella de lit
- . mes dues tovalles primes
- . mes un panallo y dos coxins y dues coxineres
- . mes unes cortines de tela negra barrades de blanch penyades a la paret

En lo recambro

- . un llit ab posts y marfega y un matalass de lana y un drap a la paret

[...] fuerunt inventario in dicto Cassello.

